

PHILIP ROTH

Sabbaths teater

Översättning av Nancy Westman

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Av Philip Roth har tidigare utgivits:

Farväl Columbus 1963
Portnoys besvär 1969
Hon ville så väl 1970
Vårat gäng 1972
Mitt liv som man 1973
Lustans professor 1978
Spöskrivaren 1980
Zuckerman fri 1982
Anatomilektionen 1985
Motliv 1988
Klartext 1990
Dubbelspel 1991
Amerikansk pastoral 1998
Gift med en kommunist 2000
Skamfläcken 2001
Operation Shylock 2003
Konspirationen mot Amerika 2005
Envar 2007
Vålnaden försvinner 2009
Indignation 2011

W.B. Yeats ”Ode till Lady Gregory” (”Lady Goolsbee”) på s. 278
är översatt av Ann-Kristin Åklint och hämtad ur *Ett kristalliskt rop*,
Ellerströms förlag.
Citaten ur *Kung Lear* på s. 334f., 339ff., 365 är översatta av C.A. Hagberg.

www.albertbonniersforlag.se

ISBN 978-91-0-013410-5

Copyright © 1995, Philip Roth

All rights reserved

Amerikanska originalets titel: Sabbath's Theater

CPI Books, Leck i Tyskland 2014

TILL TVÅ VÄNNER

Janet Hobhouse
1948–1991

Melvin Tumin
1919–1994

PROSPERO:

Var tredje tanke leder mot min grav.

William Shakespeare, *Stormen*, akt 5, scen 1

1

INGENTING HÅLLER VAD DET LOVAR

ANTINGEN SVÄR DU på att inte knulla med andra eller så är det slut mellan oss.

Detta var det ultimatum, det högst irriterande osannolika, totalt oväntade ultimatum som älskarinnan, femtiotvå, gråtande levererade till sin älskare, sextiofyra, på årsdagen av en förbindelse som bestått med en förunderlig glöd – och som, inte mindre förunderligt, förblivit hemlig – i tretton år. Men nu, när hormonflödet sinade, när prostatan blev större, när han troligen inte hade mer än några få år kvar av en halvt om halvt pålitlig potens – när det kanske inte var så mycket mer kvar av livet – nu när slutet var nära för allting, ställdes han inför kravet att vända ut och in på sig själv eller uppleva den smärta det innebar att förlora henne.

Hon hette Drenka Balich och var värdshusvärdens populära partner, på arbetet och i äktenskapet, uppskattad för den slösande omtanken om alla sina gäster, för den varmhjärtade, moderliga ömhet hon visade, inte bara mot besökande barn och gamlingar utan också mot de flickor från trakten som städade rummen och serverade maten, och han var den bortglömde dockspelaren Mickey Sabbath, en kort och kraftigt byggd, vitskaggig man med oroväckande gröna ögon och fingrar plågade av artros och som, om han hade sagt ja till Jim Henson för ungefär trettio år sedan, innan *Sesame Street* hade börjat, när Henson hade bjudit honom på lunch på Upper East Side och bett honom ansluta sig till en grupp på fyra eller fem personer, skulle ha kunnat befinna sig inuti Big Bird alla dessa år. Istället för Carroll Spinney skulle Sabbath

ha varit killen inuti Big Bird, det var Sabbath som skulle ha fått en stjärna på Hollywoods Walk of Fame, Sabbath som skulle ha rest till Kina med Bob Hope – eller det var i alla fall vad hans fru Roseanna hade njutit av att påminna honom om på den tiden då hon ännu höll på att dricka ihjäl sig av två oomkullrunkeliga skäl: på grund av allt som inte hade skett och på grund av allt som hade gjort det. Men eftersom Sabbath inte skulle ha varit lyckligare inuti Big Bird än han var inuti Roseanna tog han inte åt sig särskilt mycket av häcklandet. När Sabbath 1989 blev offentligt utskämd efter att ha utsatt en flicka som var fyrtio år yngre än han för grovt sexuellt ofredande, hade Roseanna fått läggas in på en psykiatrisk klinik under en månad till följd av det alkoholrelaterade sammanbrott som den förödmjukande skandalen hade orsakat.

”En monogam partner räcker alltså inte för dig”, frågade han Drenka. ”Gillar du monogamin med honom så mycket att du vill ha det med mig också? Du kan inte se något samband mellan din mans avundsvärda trohet och det faktum att han är fysiskt motbjudande för dig?”

Han fortsatte högtravande: ”Vi som aldrig har upphört att egga varandra påtvingar inte varandra några högtidliga löften, inga eder, inga restriktioner, medan du tycker att det är äckligt att knulla med honom till och med de två minuter i månaden när han böjer ner dig över middagsbordet och gör det bakifrån. Och vad beror det på? Matija är storväxt, kraftfull, viril och har svart hår som ett piggsvin. Hans hårstrån är som *taggar*. Vartenda gammalt fruntimmer i den här trakten är kär i honom och inte bara på grund av hans slaviska charm. De tänder på hans utseende. Era små servitriser är galna i hans klivna haka. Jag har iakttagit honom därinne i köket, i augusti, när det är över trettiosju grader varmt och folk står i tiodubbla led på terrassen och väntar på bord. Jag har sett honom langa ut middagarna, grilla de där kebaberna iförd sin plaskvåta T-tröja. Hela han glänser av fett, han gör till och med *mig* upphetsad. Det är bara hans fru som känner avsmak för honom. Varför? På grund av

hans uppseendeväckande monogami, där har du skälet.”

Vid hans sida släpade sig en dyster Drenka uppför den branta kullen till de högre partierna, där den bäck som de brukade bada i bubblade fram, med sitt klara vatten porlande nerför trappan av granitbumlingar och som slingrade sig hit och dit mellan de silvergröna, vindpinade björkar som hängde över strandkanterna. Under de första månaderna av deras förhållande hade hon varit ensam ute på en vandringsexpedition på jakt efter precis ett sådant kärleksnäste och då hade hon mitt i en klunga uråldriga granar, inte långt från bäcken, upptäckt tre stenblock, vart och ett som en liten elefant i storlek och färg, och som omslöt den triangelformade glänta som de kom att ha istället för ett hem. På grund av lera, snö eller fulla jägare, som var ute och sköt vilt omkring sig i skogen, var kullens topp inte tillgänglig alla årstider, men från maj till början av oktober, utom när det regnade, var det hit de drog sig tillbaka för att förnya sina liv. För flera år sedan hade en helikopter dykt upp som från ingenstans och kretsat runt en stund trettio meter ovanför medan de låg nakna på presenningen därnere, men förutom det hade Grottan, som de börjat kalla sitt gömställe, aldrig hotats av någon mänsklig varelse, trots att den bara låg femton minuters promenad från den enda asfalterade väg som knöt samman Madamaska Falls med dalen.

Drenka var en mörk kroatiska från den dalmatiska kusten, hon såg ut som en italienska och var aningen kortväxt som Sabbath, en fyllig, stadig kvinna, utmanande nära att vara något överviktig, med en gestalt som i sina tyngsta delar påminde om de där lerfigurerna som skapades omkring 2000 f.Kr., feta små dockor med stora bröst och kraftiga låar, framgrävda hela vägen från Europa till Mindre Asien och dyrkade under ett dussin olika namn som gudarnas stora moder. Hon var söt på ett rätt effektivt och affärsmässigt vis, med undantag för näsan, som överraskande nog liknade en proffsboxares och som åstadkom liksom något suddigt mitt i ansiktet, en näsa som inte riktigt hängde ihop med den fylliga munnen och de stora mörka ögonen, och det var den

som avslöjade, åtminstone som Sabbath kom att se det, allt det som var formbart och svävande i hennes tillsynes så väl hopkomna väsen. Hon såg ut som om hon en gång i sin tidigaste barndom blivit illa tilltygad av ett våldsamt slag, men i själva verket var hon dotter till godhjärtade föräldrar, båda högstadielärare och religiöst hängivna de tyranniska plattityder som hörde samman med Titos kommunistiska parti. Hon var enda barnet och högt älskad av dessa vänliga, hemska människor.

Dråpslaget i familjen utdelades av Drenka. Vid tjugotvå års ålder gifte sig denna bokhållarassistent vid den statliga järnvägen med Matija Balić, en stilig ung servitör med ambitioner som hon hade träffat när hon åkt på semester till det hotell som ägdes av arbetarna på järnvägssyndikatet och var beläget på ön Brač, nära Split. De reste till Trieste på smekmånad och återvände aldrig hem. De rymde, inte bara för att bli rika i väst utan för att Matijas morfar hade fängslats 1948 när Tito bröt med Sovjetunionen och morfardern, som var en lokal partibyråkrat, kommunist sedan 1923 och en idealist när det gällde Moder Ryssland, hade vågat diskutera saken öppet. ”Båda mina föräldrar var övertygade kommunister”, hade Drenka förklarat för Sabbath, ”och de älskade kamrat Tito, som finns där med sitt leende som ett leende monster, och jag listade tidigt ut hur jag skulle älska Tito mer än något annat barn i Jugoslavien. Vi var alla pionjärer, små pojkar och flickor som fick gå ut och sjunga iklädda röda halsdukar. Vi sjöng sånger om Tito och om att han är den här blomman, den här violetta blomman, och om hur alla ungdomar älskar honom. Men det var annorlunda för Matija. Han var en liten pojke som älskade sin morfar. Och någon skvallrade på hans morfar – heter det så? Rapporterade. Han blev rapporterad. För att vara regimens fiende. Och alla som var fiender till regimen skickades till det här förfärliga fängelset. Det var den förfärligaste tiden när de var som boskap och kastades ombord på båtarna. Fördes av båtarna från fastlandet till ön. Och den som överlever överlever, och den som inte gör det gör det inte. Det var en plats där sten var det enda som fanns. Det enda de fick

göra var att bearbeta de där stenarna, hugga dem, utan anledning. Många familjer hade någon som åkte till denna Goli Otok, vilket betyder Nakna ön. Folk skvallrar på andra av alla möjliga skäl – för att befordras, på grund av hat, på grund av vadsomhelst. Det fanns ett stort hot som alltid hängde i luften, om att vara lämplig, och att vara lämplig är detsamma som att stödja regimen. På den här ön fick de ingen mat, de fick inte ens vatten. En ö helt nära kusten, lite norr om Split – från kusten kan man se ön i fjärran. Hans morfar fick gulsot där och han dog strax innan Matija gick ut läroverket. Dog av levercirros. Han led under alla de där åren. Fångarna brukade skicka kort hem och på de där korten var de tvungna att försäkra att de blivit reformerade. Matijas mamma berättade för honom att hennes pappa inte var bra och att han inte lyssnade på kamrat Tito och att det var därför han måste sättas i fängelse. Matija var nio. Hon visste vad hon sa när hon sa det där. Så att han inte skulle lockas att säga något annat i skolan. Hans morfar sa att han skulle vara snäll och älska *Drug* Tito, så han satt bara i fängelse i tio månader. Men han fick gulsot där. När han kom tillbaka ordnade Matijas mamma en stor fest. Han kom tillbaka, han vägde fyrtio kilo. Det är ungefär nittio pund. Och i likhet med Maté var han en storväxt man. Fysiskt helt förstörd. Det var en kille som skvallrade på honom och så var det med det. Och det var därför Matija ville fly efter vårt bröllop.”

”Och varför ville *du* fly?”

”Jag? Jag brydde mig inte om politik. Jag var som mina föräldrar. I det gamla Jugoslavien, med kungen och allt det där, före kommunismen, älskade de kungen. Sedan kom kommunismen och de älskade kommunismen. Jag brydde mig inte, så jag sa ja, ja till det leende monstret. Det jag älskade var äventyret. Amerika verkade så storslaget och så glamoröst och så enormt annorlunda. Amerika! Hollywood! Pengar! Varför jag åkte? Jag var en flicka. Vartsomhelst där det var skojigast.”

Drenka drog skam över sina föräldrar genom att fly till detta imperialistiska land, hon krossade deras hjärtan och så dog även

de, båda av cancer, inte långt efter hennes avhopp. Hursomhelst, hon älskade pengar och älskade ”skoj” så mycket att det nog var just den ömsinta uppmärksamheten från dessa övertygade kommunister hon hade att tacka för vad det nu än var som avhöll kvinnan med den fylliga, ungdomliga kroppen och det förtrolande, skurkaktiga ansiktet från att utsätta sig för något ännu mer riskabelt än att bli förslavad under kapitalismen.

Den ende man som hon någonsin medgav att hon hade tagit betalt av för en natt var dockspelaren Sabbath, och under de tretton åren hade detta bara hänt en gång, när han hade kommit med en present i form av Christa, en tysk au pair som hade stuckit från arbetet i en gourmetbutik och som han hittat och tålmodigt rekryterat för deras gemensamma förlustelse. ”Kontanter”, hade Drenka meddelat honom, trots att hon nu i månader, ända sedan Sabbath råkat på Christa när hon liftade in till staden, hade sett fram mot äventyret lika mycket som Sabbath och inte behövde övertalas för att medverka. ”Prasslande sedlar”, sa hon med busigt kisande ögon men inte desto mindre allvarlig. ”Styva och nya.” Utan att tveka föll han in i den roll hon så raskt hade hittat på åt honom och frågade: ”Hur många?” Som ett fnask svarade hon: ”Tio.” ”Har inte råd med tio.” ”Då kan du glömma det. Jag är inte med.” ”Du är en hård kvinna.” ”Ja. Hård”, svarade hon med välbehag. ”Jag vet vad jag är värd.” ”Det har varit rätt knepigt att arrangera det här, ska du veta. Det har inte gått att ordna i ett nafs. Christa må vara ett egensinnigt barn men hon kräver ändå en hel del omsorg. Det är jag som borde få betalt av dig.” ”Jag vill inte bli behandlad som en låtsashora. Jag vill bli behandlad som en riktig hora. Tusen dollar eller så stannar jag hemma.” ”Det du begär är omöjligt.” ”Då får det vara.” ”Femhundra.” ”Sjuhundrafemtio.” ”Femhundra. Mer klarar jag inte.” ”Då måste jag få betalt innan vi kommer dit. Jag vill gå in med pengarna i handväskan och veta att jag har ett jobb att uträtta. Jag vill känna mig som en riktig hora.” ”Jag betvivlar att det räcker med bara pengar för att känna sig som en riktig hora”, antydde Sabbath. ”Det räcker för mig.”

”Tur för dig.” ”Tur för *dig*”, sa Drenka trotsigt – ”okej, femhundra. Men i förväg. Jag måste få alltihop kvällen före.”

Villkoren för överenskommelsen förhandlades fram medan de handgripligen lekte med varandra på presenningen uppe vid Grottan.

Nu var det ju så att Sabbath inte var intresserad av pengar. Men eftersom artrosen hade satt stopp för hans arbete som dockspelare på internationella festivaler och hans Dockverkstad inte längre var välkommen inom ramen för programmet i gruppen av fyra college, på grund av att han hade avslöjats såsom varande en förtappad individ, var han beroende av underhåll från sin fru, vilket resulterade i att det inte var alldeles smärtfritt för honom att smuggla undan fem av de tvåhundra tjugo hundradollarsedlar som Roseanna tjänade per år på ett regionalt läroverk och räcka över dem till en kvinna vars familjeägda värdshus drog in 150 000 dollar netto per år.

Han kunde förstås ha bett Drenka dra åt helvete, särskilt med tanke på att hon skulle ha deltagit med lika stor glöd i trekanten utan pengarna som med dem. Men att gå med på att för en kväll agera som hennes torsk tycktes påverka honom lika mycket som det påverkade henne att låtsas vara hans prostituerade. Dessutom hade Sabbath ingen rätt att *inte* ge vika – det var han som var orsaken till att hennes utsvävande frigjordhet stod i full blom. Hennes systematiska effektivitet som värdinna och ägare av värdshuset – bara själva nöjet i att år efter år tjäna alla de där stålarna – skulle för länge sedan ha mumifierat hennes underliv om inte Sabbath tack vare hennes näsas platthet och armarnas och benens rondör – på grund av enbart detta till en början – misstänkt att Drenka Balichs perfektionism på jobbet inte var hennes enda böjelse för det måttlösa. Det var Sabbath som steg för steg, som den mest tålmodiga av handledare, hade hjälpt henne att fjärma sig från sitt välordnade liv och att upptäcka oanständigheten som ett sätt att avhjälpa bristerna i hennes vanliga diet.

Oanständigt? Kanske det. Gör som du vill, sa Sabbath, och det

gjorde hon och hon tyckte om det och hon tyckte inte mindre om att berätta för honom hur mycket hon tyckte om det än vad han tyckte om att höra om det. Äkta män ringde i hemlighet till Drenka efter att de hade tillbringat en helg på värdshuset med sina fruar och barn och sa att de måste få träffa henne. Grävaren, snickaren, elektrikern, målaren, alla arbetare som hjälpte till på olika sätt på värdshuset brukade ordna det så att de åt sina luncher i närheten av det kontor där hon satt med bokföringen. Män, oberoende av var hon befann sig, kände av hennes inbjudande aura. När Sabbath för hennes räkning väl hade sanktionerat den kraft som vill ha mer och mer – en pockande kraft som hon inte helt hade motsatt sig ens innan Sabbath dök upp – började män förstå att den här rätt kortväxta, inte direkt anslående medelålders kvinnan, strängt kontrollerad av hela sin leende hövlighet, drevs av en sinnlighet som i mycket liknade deras egen. Inuti den här kvinnan fanns någon som tänkte som en man. Och den man som hon tänkte som hette Sabbath. Hon var, som hon uttryckte det, hans sidekickare.

Hur skulle han med gott samvete kunna säga nej till dessa femhundra dollar? Det fanns ingen plats för ett nej i överenskommelsen. För att vara den som hon hade lärt sig att vilja vara (att vara den som han behövde att hon skulle vara) behövde hon ett ja från Sabbath. Strunt samma att hon använde pengarna till att köpa maskinverktyg till sin sons källarverkstad. Matthew var gift och radiopolis i delstaten, nere i kasernen i dalen; Drenka avgudade honom och ända sedan han blev snut var hon ständigt orolig för hans skull. Han var inte storväxt och stilig med piggvinsliknande svart hår och en djup klyfta i hakan som den far vars namn han bar i engelsk version, utan det var mycket tydligare att han var Drenkas avkomma, kort till växten – med sina blott etthundrasjuttio två centimeter och dryga sextio kilo hade han varit både den kortaste och den yngsta i sin klass på polisskolan – och mitt i ansiktet hade han något liksom suddigt, näsan som inte var en näsa, som en kopior av hennes. Han hade uppfostrats till att en dag bli

vårdshusets ägare och hade gjort sin pappa förtvivlad när han efter bara ett år övergav utbildningen till hotellmanager för att istället bli en muskulös, kortsnaggad polis med stor hatt, polisbricka och massor av makt, en ung polis vars första uppdrag var att jobba i trafikpolisens radargrupp och köra den bil som jagade fram och tillbaka på de stora trafiklederna, vilket var världens bästa jobb. Man träffar så mycket folk, varje bil man stoppar är annorlunda, en annorlunda människa, olika omständigheter, olika hastighet. . . Drenka upprepade för Sabbath allt Matthew Junior berättade för henne om livet som polis, från den dag då han började på polisskolan för sju år sedan och lärarna där började skrika åt dem och han svor inför sin mamma: ”Jag kommer aldrig att låta det här ta knäcken på mig”, till den dag då han tog sin examen och, sin kortväxthet till trots, fick en nål som tecken på framstående fysisk kondition och han och de klasskamrater som hade överlevt kursens tjugofyra veckor fick höra: ”Ni är inte Gud men näst intill.” För Sabbath beskrev hon finesserna med Matthews nio-millimeters pistol för femton skott och hur han bar den i stöveln eller baktill i bältet när han inte var i tjänst och hur förskräckt det gjorde henne. Hon var ständigt rädd att han skulle bli dödad, särskilt när han förflyttades från trafikgruppen till kasernerna och tvingades arbeta nattskeft var och varannan vecka. Matthew själv kom att älska att köra runt i sin bil lika mycket som han hade älskat att jobba med radarn. ”När man väl påbörjat sitt skift är man sin egen boss därute. När man väl kommit in i den där bilen kan man göra som man vill därute. Frihet, mamma. Massor av frihet. Om det inte händer något kör man bara på. Ensam i bilen, kör omkring, kör runt på vägarna tills de kallar på en av något skäl.” Han hade vuxit upp i det som delstatspolisen kallade Norra patrullen. Kände till området, alla vägarna, alla skogarna, kände till affärerna i städerna och fann en enorm manlig tillfredsställelse i att köra förbi på natten och kolla dem, kolla bankerna, kolla barerna, se hur folk gick ut från barerna och hur illa därän de var. Matthew satt, som han sa till sin mor, på första bänk till jordens

bästa show – olyckor, inbrott, lägenhetsbråk, självmord. De flesta får aldrig se ett självmordsoffer, men en flicka som Matthew hade gått i skolan med hade skjutit av sig skallen i skogen, satt under en ek och sköt sönder hjärnan, och Matthew, som då gjorde sitt första år efter polisskolan, var den som kom till platsen och ringde till rättsläkaren och väntade tills denne kom. Det där första året, berättade Matthew för sin mor, var han så i gasen, kände sig så oövervinnelig att han trodde att han kunde stoppa kulor med tänderna. Matthew hamnar mitt i ett bråk i en bostad där båda inblandade är fulla och skriker åt varandra och hatar varandra och slår omkring sig och han, hennes son, talar med dem och lugnar ner dem, så när han ger sig av är allt i sin ordning och ingen av dem behöver gripas för störande av ordning. Och ibland är de så besvärliga att han faktiskt griper'om, sätter handklovar på kvinnan och handklovar på mannen och sedan väntar på att ännu en polis ska komma och så burar de in paret så att de inte dödar varandra. När en kille tog fram en pistol på ett pizzaställe på väg 63, och viftade runt med den innan han stack, var det Matthew som hittade den bil som killen körde, och utan att han hade någon hjälp, och medveten om att killen hade en pistol, sa han till honom i sin högtalare att kliva ut med händerna upp i luften och han själv hade sin pistol riktad mot grabben. . . . och de här historierna, som klargjorde för hans mor att han var en bra polis som ville göra ett bra jobb, göra det såsom han hade blivit lärd att göra det, skrämde henne så mycket att hon skaffade sig en polisradio, en liten låda med en antenn och en mottagare som höll koll på polisens signaler på Matthews frekvens, och ibland när han hade nattskiftet och hon inte kunde sova brukade hon sätta på radion och lyssna på den hela natten lång. Radion plockade upp signalen varje gång Matthew blev tillkallad, så Drenka visste mer eller mindre var han var och vart han var på väg och att han fortfarande var vid liv. När hon hörde hans nummer – 415B – pang, så var hon vaken. Men det var Matthews pappa också – och förbannad för att han än en gång blev påmind om att den son han hade lärt upp i köket varje

sommar, att arvtagaren till den verksamhet han som penninglös emigrant hade byggt upp från ingenting, nu var expert på karate och judo istället och var ute vid tre på morgonen och dum nog att följa efter en gammal pickup som körde misstänkt långsamt över Battle Mountain. Bitterheten mellan far och son hade vuxit så till den grad att det bara var med Sabbath som Drenka kunde dela sin skräck när det gällde Matthews säkerhet och stolt berätta om hur stor motorfordonsaktivitet han kunde åstadkomma på en vecka: ”Man håller på därute”, sa han till henne. ”Alltid är det någonting – fortkörning, stoppsignaler, baklyktor som inte fungerar, alla möjliga sorters överträdelser...” Så för Sabbath kom det inte som någon överraskning när Drenka medgav att hon för de femhundra dollar som han hade betalt henne för att fullborda trion med Christa och sig själv hade köpt en bärbar Makita bordssåg och en fin uppsättning blad till en cirkelsåg i födelsedagspresent till Matthew.

På det hela taget kunde det inte ha varit bättre för någon av dem. Drenka hade hittat det bästa sättet på vilket hon kunde vara sin mans käraste vän. Den före detta dockspelarmästaren på Oanständiga teatern på Manhattan gjorde så att det blev mer än bara knappt uthärdligt med de äktenskapliga rutiner som tidigare nästan tog död på henne – nu omhuldade hon dessa dödliga rutiner eftersom de gav henne en motvikt till hennes lättsinne. Fjärran från att koka av avsky gentemot sin fantasilöse make hade hon istället aldrig uppskattat Matijas tröghet mer.

Femhundra var *billigt* för all den tröst och tillfredsställelse alla fick, så därför, hur mycket det än störde honom att slänga upp de där styva, nya sedlarna, visade Sabbath upp samma självbehärskning som hon när hon lätt road använde sig av filmklichén att vika sedlarna på mitten och stoppa ner dem i sin behå, ner mellan bröstet vars mjuka fyllighet aldrig hade upphört att fångsla honom. Det borde väl vara annorlunda nu när muskulaturen överlag var på väg att förlora sin spänst, men också den hud som hade blivit lite som papper långt ner i hennes urringning, till och med denna

handflatsstora romb av fint linjerad hud, intensifierade inte bara den lockelse hon utövade på honom utan också de ömma känslor han hyste för henne. Nu var han sex korta år från sjuttio: det som fick honom att greppa tag i de allt större skinkorna som om tatueringen Tiden inte hade prytt någon av dem med sina lustiga girlander var att han inte kunde undgå vetenskapen om att spelet snart nog skulle vara över.

När Sabbath på sistone hade diat Drenkas juverliknande bröst – juver kommer från latinets *uber*, vilket också kan översättas med fruktbarhet, ymnigt flöde, som hos Juno där hon ligger utsträckt på Tintorettos målning med Milky Way, Vintergatan, rinnande ur sitt bröst – hade han diat med en så intensiv frenesi att Drenka i extas kastat huvudet bakåt och stönat (som Juno själv en gång kan ha stönat): ”Jag känner det långt ner i fittan”, och han genomborrades av den skarpaste längtan efter sin avlidna lilla mor. Hennes ställning som nummer ett var nästan lika absolut som den hade varit under deras första enastående decennium tillsammans. Sabbath kände något som liknade vördnad inför den där naturliga inställningen till ett öde som hon hade haft så mycket glädje av, och även inför den själ – hos en kvinna med ett fysiskt liv som liknade en hästs – som var inbäddad i den där vibrerande energin, en själ som var lika omisskännligt närvarande som de doftande kakor som gräddades i ugnen efter skolans slut. Känslor som han inte hade känt sedan han var åtta nio år gammal, då hon hade funnit fröjdernas fröjd i att vara mor till två pojkar, rördes upp i honom. Ja, det hade varit höjdpunkten i hennes liv att uppfostra Morty och Mickey. Minnet av henne, av vad hon *betydde*, växte till sig hos Sabbath när han kom ihåg med vilken iver hon varje påsk hade förberett högtiden, allt arbete med att packa ner vardagssporslinet, i två uppsättningar, och sedan från garaget släpa in påskhögtidens glasservis, nerpackad i kartonger, diska den, sätta upp allt på hyllorna – på mindre än en dag, under den tid som gick från det att han och Morty gick till skolan på morgonen och kom tillbaka på eftermiddagen, tömde hon skafferiet på *chumitz*

och skurade och gjorde rent i köket i enlighet med varenda en av högtidens påbud. Med tanke på hur hon tog sig an uppgifterna var det svårt att avgöra om det var hon som gjorde det som var nödvändigt eller om det var det nödvändiga som gjorde henne en tjänst. En natt kvinna med stor näsa och mörklockigt hår som hoppade och pilade fram och tillbaka som en fågel i en bärbuske, som drillade och kvittrade fram en serie toner lika svävande klara som en kardinalfågels, en låt hon frambringade lika naturligt som hon dammade, strök, lappade, putsade och sydde. Hon vek saker, slätade till saker, ordnade saker, lade saker på hög, packade saker, sorterade saker, öppnade saker, skilde saker åt, buntade ihop saker – hennes flinka fingrar stannade aldrig upp, ej heller upphörde hon någonsin under hela hans barndom att vissla. Så förnöjd var hon, omgiven av allt som måste göras för att hålla ordning på sin mans konton, för att leva i fred sida vid sida med sin åldriga svärmor, för att klara av de två pojkarnas dagliga behov, för att också under den djupaste lågkonjunkturen, och hur lite pengar som än kom in från försäljningen av smör och ägg, se till att den budget hon lagt upp inte inkräktade på deras lycka och utveckling och att exempelvis allt det som gick i arv från Morty till Mickey, alltså nästan allting som Mickey bar, var perfekt lappat, luftat och fläckfritt. Hennes man framhöll stolt för sina kunder att hans fru hade ögon i nacken och två par händer.

Sedan gick Morty ut i kriget och allting förändrades. De hade alltid gjort allting tillsammans i familjen. De hade aldrig varit åtskilda. De var aldrig så fattiga att de i likhet med hälften av de grannar som bodde lika nära stranden som familjen Sabbath hyrde ut huset under sommaren och flyttade in i den skruttiga lilla lägenheten ovanpå garaget, men med amerikanska mått mätt var de likväl en fattig familj och ingen av dem hade någonsin rest någonstans. Men så försvann Morty och för första gången i sitt liv sov Mickey ensam i sitt rum. De reste upp för att träffa Morty en gång, när han gjorde sin exercis i Oswego, New York. Under sex månader tränade han i Atlantic City och de åkte dit för att

träffa honom på söndagarna. Och när han gick i pilotskola i North Carolina tog de en tur hela vägen dit ner, trots att hans pappa fick lov att lämna över lastbilen till en granne som han betalade för att leverera varor de dagar de var borta. Morty hade dålig hy och var inte särskilt stilig, han var inte bra i skolan – en B- och C-elev i allt utom slöjd och gymnastik – och han hade aldrig haft särskilt stor framgång hos flickor, och ändå visste alla att han med sin fysiska styrka och starka karaktär skulle vara kapabel att ta hand om sig själv, oberoende av vilka svårigheter livet bjöd på. Han spelade klarinett i ett dansband på läroverket. Han var en löparstjärna. En storartad simmare. Han hjälpte sin pappa med affärerna. Han hjälpte sin mamma hemma. Han var duktig med sina händer, men det var de ju alla: försiktigheten med vilken hans starka pappa genomlyste äggen, den noggranna fingerfärdigheten när hans mor ställde huset i ordning – den konstfulla händigheten i familjen Sabbath som även Mickey en dag skulle visa världen. Hela deras frihet låg i deras händer. Morty kunde laga rörsystem, elektriska apparater, vadsomhelst. Ge det till Morty, brukade hans mor säga, Morty fixar det. Och hon överdrev inte när hon sa att Morty var den snällaste storebrodern i hela världen. Istället för att vänta på att bli inkallad tog han värvning vid flygvapnet när han var arton, en grabb som just gått ut Asbury High. Han tog värvning vid arton och var död vid tjugo. Nerskjuten över Filippinerna den 12 december 1944.

Under nästan ett års tid steg Sabbaths mor inte ur sängen. Hon kunde inte. Aldrig mer blev hon omtalad som en kvinna med ögon i nacken. Ibland agerade hon som om hon inte hade några ögon ens framtill och såvitt den överlevande sonen fortfarande kunde minnas, medan han flåsade och svalde glupskt som för att dränera Drenka, hördes hon aldrig mer vissla sin signaturmelodi. Nu var det lilla huset vid havet tyst när han gick uppför den sandiga gränden efter skolan, och det var inte förrän han var inne i huset som han alls kunde avgöra om hon var där. Ingen honungskaka, inget bröd med dadlar och nötter, inga muffins,

ingenting bakades mer i ugnen vid skolans slut. När vädret blev fint satt hon på bänken vid strandpromenaden och tittade ut över stranden dit hon förr hade rusat med pojkarna i gryningen för att köpa flundra från fiskebåtarna till halva priset mot vad den kostade i affären.

Efter kriget, när alla återvände hem, gick hon dit för att tala med Morty. Allteftersom decennierna gick talade hon mer snarare än mindre med honom, och sedan, på vårdhemmet på Long Branch, dit Sabbath blev tvungen att ta henne när hon var nittio, talade hon enbart med Morty. Hon hade ingen aning om vem Sabbath var efter att han kört de fyra och en halv timmarna för att besöka henne under de sista två åren av hennes liv. Den levande sonen slutade hon känna igen. Men det hade börjat för så länge sedan som 1944.

Och nu pratade Sabbath med *henne*. Och det var något han inte hade väntat sig. Till sin far, som aldrig hade övergivit Mickey, hur mycket än Mortys död knäckt också honom, som på ett primitivt vis ställde upp för Mickey, hur obegripligt sonens liv än tedde sig när han gick till sjöss efter läroverket eller började uppträda med dockor på New Yorks gator, till sin avlidne far, denne enkla man utan utbildning, som till skillnad från sin fru var född på andra sidan och hade kommit till Amerika helt på egen hand vid tretton, och som på sju år hade tjänat tillräckligt med pengar för att skicka efter sina föräldrar och två yngre bröder, hade Sabbath aldrig yttrat ett ord sedan den pensionerade smör- och ägghandlaren dog i sömnen vid åttioett års ålder, för fjorton år sedan. Aldrig hade han känt att skuggan av faderns närvaro svävade i närheten. Detta berodde inte bara på att hans far alltid hade varit den minst talföre i familjen, utan också på att Sabbath aldrig hade erbjudits något bevis som kunde övertyga honom om att de döda var annat än döda. Det måste medges att detta att tala med dem var att ge efter för den mest försvarbara av alla irrationella mänskliga aktiviteter, men för Sabbath var det likväl främmande. Sabbath var realist, han var en glödande realist, så vid sextiofyra hade han så gott som

gett upp att ta kontakt med de levande, än mindre diskuterade han sina problem med de döda.

Ändå var det precis vad han nu gjorde dagligen. Hans mor fanns där varje dag och han talade med henne och hon stod i nära kontakt med honom. Exakt hur närvarande *är* du, mamma? Finns du bara här eller finns du överallt? Skulle du se ut som du om jag kunde se dig på något sätt? Den bild jag har ändras hela tiden. Vet du bara det du visste när du levde eller vet du allting nu eller är det inte längre en fråga om ”att veta”? Hur är det? Är du fortfarande lika bedrövad och ledsen? Det skulle vara den bästa av alla nyheter att du är ditt visslande jag igen, eftersom Morty är där med dig. Är han det? Är pappa det? Och om ni tre finns där, varför finns inte Gud också? Eller är en icke-kroppslig existens precis som allt annat, ligger det i sakens natur att Gud inte är mer nödvändig där än han är här? Eller frågar du inte mer om hur det är att vara död än du gjorde om att vara levande? Är det här med att vara död bara något man är, lika självklart som det var för dig att sköta huset?

Sällsamt, obegripligt, löjligt, besöket var inte desto mindre verkligt: det spelade ingen roll hur han förklarade det för sig själv, han kunde inte få sin mor att försvinna. Han visste att hon fanns där på samma sätt som han visste om han befann sig i solen eller i skuggan. Det fanns något alltför självklart i hans förnimmelse av henne för att förnimmelsen skulle försvinna inför hans hånfulla motstånd. Hon dök inte bara upp när han var förtvivlad, det inträffade inte bara mitt i natten när han vaknade och var i stort behov av något som ersatte allt det som försvann – hans mor var uppe i skogen, uppe vid Grottan med honom och Drenka, svävande över deras halvklädda kroppar som den där helikoptern. Kanske hade helikoptern *varit* hans mor. Hans döda mor var med honom, vakade över honom, cirklade runt honom överallt. Hans mor hade frigjort sig från honom. Hon hade återvänt för att föra honom till hans död.

* * *